

ТАЛАН ЧИ БЕЗТАЛАННІСТЬ?
Про новітні “наукові” студії з генеалогії руської та
русько-угорської середньовічної знаті

Мирослав ВОЛОЩУК

*ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
 Центр медієвістичних студій,
 кафедра всесвітньої історії, e-mail: myrko79@rambler.ru
 вул. Шевченка 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна*

Дослідження генеалогії середньовічних еліт в землях Рюриковичів і, на загал, країнах так званої “Молодшої Європи”, на її термінологічно умовних польсько-чесько-угорсько-руських мікро- і макрофронтах має непогану історію, а останнім часом через тісну взаємодію та активне міжкафедральне співробітництво істориків вийшло на доволі поважний рівень¹. Студії “не вінченосних” часом суттєво допомагають упорядкувати знання з королівських чи князівських родоводів, доповнюють загальну картину функціонування управління на тих чи інших теренах. Втім, як справедливо зазначає більшість вчених, поза їхньою увагою досі з різних причин залишається вивчення генеалогії як “вінченосних”, так і “не вінченосних” “за кужелем”. Так званий “жіночий світ”, гендерні студії вимагають в умовах розвитку історичної науки ХХІ ст. окремої прискіпливішої до себе уваги, що, в цілому, справедливо з огляду на “мовчазність” середньовічних джерел про “красивішу половину людства”.

Окремі з перелічених вище аспектів на сторінках своїх праць вирішив спробувати розв’язати кандидат фізико-математичних наук, з 2012 року – професор Російської Академії природничих наук і водночас професор кафедри комп’ютерних наук та програмної інженерії Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій Віталій Таланін². Звісно, головна спеціалізація автора не повинна була б привертати особливої уваги до його доробку в царині гуманітарних наук, адже, мабуть, все-таки кожен має займатися своєю справою, оскільки, як відомо, “нельзя объять необъятное”. Насправді, особисто я не чув нічого про гуманітаріїв, які б у паралельно успішно реалізували себе в природничих науках, здійснили якісь відкриття хоча б теоретичній фізиці, нанотехнологіях, квантовій механіці тощо, отримавши належне визнання від колег “технарів”. Для цього, природно, слід було б отримати для початку не лише базову освіту, а й оволодіти необхідними методами дослідження, завжди специфічними при конкретно обраній тематиці. З іншого боку, ніхто ж не забороняє будь-кому писати свій “приватний” наратив для вузького внутрішньо-сімейного кола, особливо, коли це стосується власної родини та її генеалогічного походження, акцентованому на відродженні “... пам’яті про предків, тобто на тому, на чому базується духовність і державність”³.

Утім, вже поверхнєве ознайомлення з кількома анонсованими книгами В. Таланіна засвідчує інше. Йдеться, як зафіксовано на останніх сторінках рецензованих “монографій”, про

¹ Див., надбання кінця ХХ – початку ХХІ ст.: Marek Cetwiński, “Pochodzenie etniczne i wiedzy krwi gycerstwa śląskiego”, *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów* 1 (1981): 40–85; Andrzej Janeczek, “Polacy i rusini na wspólnym pograniczu w XIV–XV w.”, *Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie* (2000): 37–55; Marek, Florek. “Osadnictwo grup ludności z terenu Węgier w Małopolsce i na Rusi Halickiej w XI–XIII w. w świetle źródeł archeologicznych i toponomastycznych”, *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich* (2006): 729–740; Marcin, Pauk. “Nobiles Bohemie – ministeriales Austrie. Wzajemne relacje czeskiej i austriackiej elity możnowładczej pod rządami Przemysła Ottokara II”, *Roczniki historyczne* 73 (2007): 107–118; Adrian, Jusupović. *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej w czasach Romanowiczów (ok. 1205–1269). Studium prosopograficzne*. (Kraków: Avalon, 2013), 352; Мирослав, Волощук. “Русь” в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.) суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції. (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2014), 495 та ін.

² Див. наприклад: Віталій Таланін, *Древнерусская доваряжская аристократия X–XVI вв. и её потомки: генеалогическое исследование*. (Запорожжє: ЗНУ, 2015), 168; Его же. *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.: историко-генеалогическое исследование*. (Запорожжє: ЗНУ, 2016), 227.

³ Віталій Таланін, *Древнерусская доваряжская аристократия*, 146.

“наукові видання”, опубліковані за сприяння вищого навчального закладу “Запорізький національний університет”. При цьому слід зауважити, в жодній із наведених праць з наявним ISBN немає ні відповідального редактора, ні рецензентів, ні номерів протоколу рішення вченої ради про рекомендацію до друку. Аудиторія видань також виходить за рамки сім’ї чи родини Таланіних. Відтак претензійність автора на “глибину” проведених досліджень, “науковість” власних висновків, а також систематичне й не завжди коректне цитування деяких наших робіт та робіт наших колег змушує навести ряд критичних міркувань, систематизованих таким чином.

Методологія дослідження

Для будь-якого вченого, який приступив до проведення певного дослідження, зрозумілим і необхідним є вироблення відповідної методології з метою наукового обґрунтування правильності авторських підходів та коректності запропонованих висновків. У випадку з історичними студіями це не лише банальні принципи історизму, проблемно-хронологічний метод, пошук абсолютної об’єктивності, Тацитові *sine ira et studio* тощо. Йдеться про чіткі критерії роботи із джерелами, пояснення вжитих термінів, базові концептуальні засади праці, які часто-густо в кожному окремо взятому випадку містять десятки й сотні специфічних нюансів. Здебільшого – це подається у вступній частині або першому розділі.

До генеалогічних студій окремих відгалужень Рюриковичів останнім часом все більше адаптують блискуче вироблену на рубежі XIX–XX ст. Освальдом Бальзером і згодом вдосконалену Казимиром Яшінським методологію на прикладі династії П’ястів⁴. На рубежі XX–XXI ст. у ранніх роботах львівського історика Леонтія Войтовича, до слова, за першою освітою – випускника Національного університету “Львівська політехніка”, можна побачити, наскільки виправданою була ця методологічна адаптація на конкретно взятому прикладі вивчення Рюриковичів (хоча не у всіх випадках однаково ґрунтовно)⁵. Натомість найвищого рівня її майстерне застосування “тут і тепер” сягнуло у спеціалізованих генеалогічних студіях торунського вченого, учня К. Яшінського, Януша Беняка і Яна Тенговського – професора Даріуша Домбровського⁶. Вироблення деяких новітніх критеріїв просопографічного вивчення еліт історичних Галицької і Волинської земель належить дослідникові із Варшави Адріанові Юсуповичу⁷, котрий суттєво доповнив, а в багатьох випадках виправив недоліки часто аналогічних за змістом студій українського дослідника із Дрогобича Андрія Петрика⁸, в тому числі часом у цілком коректному дусі полемізуючи з нами⁹.

⁴ Oswald Balzer, *Genealogia Piastów*. (Kraków: Avalon, 2005), 33–42. Див. також деякі найважливіші монографії К. Яшінського (Kazimierz, Jasiński. *Rodowód pierwszych Piastów*. (Warszawa, Wrocław: VOLUMEN, 1993), 5–39; Ejustdem. *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich* w Biblioteka Genealogiczna 3. (Poznań, Wrocław: Wyd-wo Historyczne, 2001), 264; Ejustdem. *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, głodowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*. (Kraków: Avalon, 2007), 27–52, 287–290, 489–496).

⁵ Леонтій Войтович, *Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів в XII–XIII ст.* (Львів, 1996). 7–15; Його ж. *Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.: склад, суспільна і політична роль)*. (Львів, 2000), 11–97. У доопрацьованому, доповненому та переробленому вигляді остання праця вийшла 2006 року, здобувши ряд нагород на щорічному книжковому ярмарку у Львові (Леонтій Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*. (Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2006). 7–44).

⁶ Dariusz Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich* w Biblioteka Genealogiczna 6 (Poznań, Wrocław: Wyd-wo Historyczne, 2002), 7–19; Ejustdem. *Genealogia Mściślawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*. (Kraków: Avalon, 2008). 13–63. Див. також останнє російськомовне видання та найсвіжішу позитивну рецензію на нього: Дариуш Домбровський, *Генеалогія Мстиславичей. Первое поколение (до начала XIV в.)*. (СПб.: ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2015), 9–60; Горovenko А. “Блеск и нищета генеалогии, рец. Домбровский Д. Генеалогия Мстиславичей. Первые поколения (до начала XIV в.)”, пер. с польского и вступ. слово к рус. изд. К. Ю. Ерусалимского и О. А. Остапчук. СПб.: Дмитрий Буланин, 2015: 880. (STUDIORUM SLAVICORUM ORBIS; вып. 10)”, *Valla* № 2 (3) (2016): 110–134.

⁷ Adrian Jusupović, *Op. cit.* 21–59.

⁸ На жаль, А. Петрик так і не зумів підготувати книги. Історик помер 18 січня 2016 року. Його доробок представлений чималою кількістю статей до проблеми боярства, головню Галицької і Волинської земель (див.: *Волюжук М.* Вказ. праця. 34).

⁹ Adrian Jusupović, *Op. cit.* 243–244.

В. Таланін, судячи зі списку використаних ним джерел і літератури, знайомий із працями майже усіх наведених вище авторів, втім, як демонструє подальше ознайомлення з текстом його книг, глибокий аналіз методології ведення генеалогічних досліджень так і не відбувся. Нам невідомо, за яким принципом “дослідник” планував шукати родинні зв’язки між, як він сам вказував, розпорощеними по всіх теренах володінь Рюриковичів і за ними Нискиничами – нащадками, за словами В. Таланіна, літописних Добрині та Малуші (Мали) – дітей останнього древлянського князя Мала (Нискині), знищеного київською княгинею Ольгою.

Відкриваючи праці В. Таланіна, читач одразу поринає у логічно до кінця не зв’язану та незрозумілу круговерть часто сюжетно не пов’язаних між собою оповідей про походження предків його роду, протошаром яких, за словами автора, близько 570 р. був занотований у якомусь візантійському “Зводі” VII ст. Лаврит – зіпсоване у французькому перекладі тексту XVIII ст. ім’я Добрята¹⁰. Як пише В. Таланін, коріння “<...> Нискині та його сина Добрині, дядька за материнською лінією великого київського князя Володимира I Святославовича, що став прототипом билинного Добрині Никитича, сягає Великого Князя (верховного володаря) *склавинів* Добряти/Добрині біля 568/570 р.”¹¹. Більше того, як вказує “історик”: “... Добрята 570 р. був не просто якимось місцевим князьком якогось слов’янського племені на північ від Дунаю чи володарем крупнішого державного утворення слов’ян в Паннонії (сучасна Угорщина) у басейні річки Зала, але верховним володарем усього тогочасного слов’янського світу (щонайменше, так званих склавинів)”¹². Відтак нащадки уцілілих дітей останнього древлянського володаря (за словами автора, всіх їх *a priori* слід називати руссю, що він й постійно робить, вкотре даючи Читачеві зрозуміти власну методологічну незрілість) слід вважати предками не тільки частини новгородських посадників з кінця X ст., а й частини вельможної знаті у практично усіх підконтрольних Рюриковичам землях, а також за кордоном, куди бояри із буцімто роду Нискиничів перебралися після втечі за різних політичних обставин. Окреме місце в цьому випадку, як бачимо із назви однієї з робіт автора, посідала Угорщина.

Першим вагомим методологічним недоліком праць В. Таланіна є абсолютно вільне використання дуже неоднозначної з генеалогічної точки зору “*Історії Російської*” Василя Татищева¹³, критика якої щодо історичності приведених свідчень наразі спонукає вчених “обходити” генеалогічні сюжети автора. Вкотре це продемонструвала проведена впродовж 23–26 листопада 2016 р. у чеському місті Пльзень чергова, сьома за рахунком, міжнародна конференція серії *Colloquia Russica* на тему “*Русь та світ кочівників (друга половина IX–XVI століття)*”, де при обговоренні цілого ряду непересічних генеалогічних сюжетів, зокрема між Рюриковичами й, наприклад, половецькими князями (лекція член-кореспондента Російської академії наук Федора Успенського “*Руські*” імена *половецьких князів: династичні шлюби, військово-політичні союзи та антропонімічна мода у XII ст.*”), про працю В. Татищева навіть не згадувалося! Втім, В. Таланін, приймаючи “татищевські повідомлення” переважно за “чисту монету”, не вдається до їхнього докладного розбору, який сам по собі вимагав би написання окремої книги, як це свого часу принаймні зробив Олексій Толочко¹⁴. Відтак частина його “генеалогічних висновків” на підставі вивчення “*Історії Російської*” не витримують жодної критики, особливо за відсутності додаткової аргументації¹⁵. Серед промовистих прикладів – намір В. Таланіна на підставі “*Історії Польщі*” Яна Длугоша XV ст. і роботи В. Татищева

¹⁰ Виталий Таланин, *Древнерусская доваряжская аристократия*. 121–122.

¹¹ *Ibid.*, 148.

¹² *Ibid.*, 122.

¹³ Зокрема в роботі “*Древнерусская доваряжская аристократия X–XVI вв. и её потомки: генеалогическое исследование*” задля аргументування власних генеалогічних побудов, пошуку реальних і мнених своїх родичів автор 15 разів покликається на російського історика XVIII ст. а в праці “*Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.: историко-генеалогическое исследование*” – 29.

¹⁴ Алексей Толочко, “*История Российская*” *Василия Татищева: источники и известия*. (Москва: Новое литературное обозрение; Киев: Критика, 2005), 544. Зрозумілою є гостра дискусія щодо вірності частини висновків вченого впродовж останнього десятиліття, втім сама постановка питання виглядає вкрай необхідною з огляду на таку популярність праці В. Татищева.

¹⁵ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 13, 46, 65–66, 68, 70, 72–74, 78.

сконструювати “весілля” польського володаря Болеслава II, прозваного Сміливим або Щедрим, із донькою боярина Вишати (інші версії – Вишеслава, або В’ячеслава) Остромирича Вишеславою (sic!)¹⁶. Відчувається, що автору відомі висновки з даного питання російських і польських дослідників, підсумовані О. Назаренком, на думку якого, запис Я. Длугоша не підходить жодному із тогочасних руських князів¹⁷. Але В. Таланін вирішив “розв’язати загадку”, тому “*princers Russie*” у Я. Длугоша, за ним, – це Вишата, ушанований князівським титулом (sic!), рівнозначним, як далі міркує “вчений”, із окресленням у 1218 та 1232 рр. *Ruthenus* для колишнього галицького боярина Володислава Кормильчича¹⁸. Термінологічні “гойдання” та фантастичні, схожі на вищенаведену, реконструкції – одна із ключових ознак робіт “вченого”.

Аналогічно позанауковими є спроби В. Таланіна долучити до власного “генеалогічного матеріалу” “*Слово о полку Ігоревім*”¹⁹, навколо автентичності якого в академічному середовищі суперечки досі не затихли. Більше того, до “авторів твору” В. Таланін вирішив зарахувати “... потомка Добрині Нискинича в 6 коліні – Рагуїла Добринича”. За його словами, “... знаковою ознакою “Слова” були заклики до загальноруської єдності водночас із вільним вихвалянням, засудженням чи викриттям будь-яких князів <...> так міг поступати лише нащадок Добрині Нискинича, оскільки будь-який представник роду завжди був на шабель старшим будь-якого з Рюриковичів”²⁰.

Не раз серед пріоритетних у авторському наративі постають дуже пізні Густинський літопис, “*Польська хроніка*” Мацея Стрийковського²¹ та інші джерела, котрі вимагають окремого ретельного вивчення на сторінках спеціальних публікацій і належної апробації в наукових колах, а вже потім верифікації їхньої “генеалогічної інформації” зі старшими за часом появи матеріалами. Натомість при зіставленні з останніми “вчений” неодноразово надає саме їм перевагу при побудові “власної концепції”, часто при цьому не подаючи прямого поклику на джерело²². Відтак у досвіді роботи з “писемними свідками” історичних подій та вмінні провести його належну евристичну та хоча б текстологічну критику є всі підстави сумніватися, констатуючи відтак відсутність у автора необхідної належної методологічної підготовки при написанні свого “історико-генеалогічного дослідження”. У цілому, відсутність чітко вироблених критеріїв цитування джерел призвела до появи в книгах В. Таланіна витягів церковно-слов’янською²³, латинською²⁴ та угорською, з яких остання – не є мовою документа, а лише довільним переказом у регестах династії Анжу²⁵, зі збереженням оригінальності власних назв та імен тощо, які в роботі автора не мають належного перекладу чи хоча б транслітерації. Вписування їх у текст без відповідного відмінювання породжує підозру про використання послуг програми *Google Translate*.

Звернемося врешті до *термінології*. Перш за все подиву гідне свідоме чи несвідоме сповідування В. Таланіним в умовах розвитку історичної науки XXI ст. (якщо у даному конкретному випадку можна говорити про науку) ідеї “руського мира” в принаймні XI–XIV ст. Адже *Русь*, чи *Руська земля*, як цілком умовне політико-адміністративне і культурне явище не тільки викристалізувалося із легітимізацією такої ж умовної за назвою для доби Середньовіччя династії Рюриковичів (бо вони самі себе так ніколи не називали) у підвладних їй землях (і аж ніяк не раніше), а й для самих сучасників сприймалося доволі відносно, чому підтвердженням є кілька промовистих літописних цитат, деякі із яких вже давно стали хрестоматійними і “дослідник” мав би якось на них відреагувати.

¹⁶ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 70–71.

¹⁷ Александр Назаренко, *Древняя Русь на международных путях: Междисциплинарные очерки культурных, торговых, политических связей IX–XII вв.* (Москва: Языки русской культуры, 2001). 581.

¹⁸ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 71.

¹⁹ *Ibid.*, 32, 35, 37, 72–73.

²⁰ *Ibid.*, 32.

²¹ *Ibid.*, 12, 22, 24, 70, 114.

²² *Ibid.*, 12, 77.

²³ *Ibid.*, 29, 32, 56–57, 63

²⁴ *Ibid.*, 152.

²⁵ *Ibid.*, 167.

Так, відтворюючи події кінця IX ст., на початку XII ст. літописець занотував: “<...> и сѣде Сѡлегъ. княжа в Києвѣ. и речѣ Сѡлегъ . се буди мѣ(и) городом Русскимъ. и бѣша оу него Словѣни . и В(а)рази. и прочии прозвашася Русью (тобто до цього моменту вони так не називалися. – М. В.)”²⁶. Ні про яку русь чи Русь не могло йтися, допоки Рюриковичі не підкорили прилеглі навколишні терени зі своїми місцевими лідерами, як би їх не називали сучасники. І йдеться не тільки про історичну Галицьку землю, де навіть представники династії Ростиславовичів, котрі були відгалуженням Рюриковичів, своїх родичів-князів Києва чи волинського Володимира вважали чужаками не лише з династичної, а й певною мірою етнічної точки зору. У 1152 р. галицький князь Володимир Володаревич зазнавши поразки від об’єднаних військ угорського короля Гейзи II та київського князя Ізяслава Мстиславовича, обіцяв повернути тому ряд порубіжних міст. Але коли з цією метою до нього прибув урядник Петро Бориславович, галицький володар відмовив, навіть не надавши останньому нічліг. Відтак “<...> и аѡкоже сѣха Петръ сѣ княжа двора (в Галичі. – М. В.) и Володимиръ поиде к божници. къ сѣму Сѣсу на вечернюю. и аѡкоже бы на переходѣх. до божници и ту види Петра аѡдуща. и поругася ему . и речѣ поѣха муж Рускии (тобто сам князь Володимир – не муж руський. – М. В.) вбуимавъ вся волости”²⁷. У схожий спосіб поняття “руськості” трактували й на інших околицях володінь Рюриковичів, наприклад – в Рязанській землі. Зокрема, в біографії одного з місцевих володарів – Гліба Ростиславовича незадовго до його загибелі у 1177 р. мав місце казус, коли, задля уникнення смерті від вороже налаштованих владимиро-суздальських князів йому пропонували “... поустить Глѣба поидеть в Роусь (тобто ні Рязань, ні Суздаль в розумінні авторів запису – не Русь. – М. В.) но Глѣбъ ре^ѣ. лоуче сѣѣ оумроу не идоу. тогда же Глѣбъ мѣтвѣ. бы^ѣ”²⁸. Таких прикладів можна привести десятки, чому об’єктивно перешкоджає обсяг даної публікації.

Відтак, для всього Залісся (та, зрештою, не тільки його) *Русь* – це щось доволі віддалене й асоціативно пов’язане з історичною Київською, Чернігівською та Переяславською землями, де й спершу укорінилася династія Рюриковичів, як це ще в середині XX ст. встановив невідомий (як свідчить список використаної літератури) В. Таланіну російський вчений Арсеній Насонов²⁹. Генеалогічним критерієм, який об’єднував ці терени між собою, була менш чи більш віддалена спорідненість представників династії Рюриковичів, котрі посідали там престоли. Ще раз повторимося: у широкому розумінні *Русь* і *Руська земля* була до певної міри синонімом цього роду, а тому допоки він не укорінився на поступово підкорених слов’янських і неслов’янських землях, ні про яку *Русь* чи *русь*, звісно, не йтиметься. Відтак вже з назви праці “*Древньоруська доварязька аристократія X–XVI ст. і її нащадки*” можна зробити висновок про абсурдність постановки питання, адже про яку *Русь* чи *русь* до приходу варягів можна говорити? А якщо автор вважає за доцільне саме так ставити питання, то повинен дати чітку відповідь про генезу терміна та його еволюцію до прибуття скандинавів. Втім, звісно, у вступній частині даної книги годі шукати аналізу цієї складної проблеми³⁰. З іншого боку, важко й зрозуміти, що мається на увазі, коли автор каже про “древньоруську доварязьку аристократію” XVI ст.? Врешті, для ознайомлення зі змістом наповнення терміна *Русь* і *русь* В. Таланіну можна порадишити ознайомитися з деякими останніми працями відомого українського вченого Василя Балущка³¹.

Відсутність розуміння географічного та етимологічного поступу феномену *Русі* та *русі* впродовж IX–XIV ст. породило в працях автора подальші “перли”, зокрема у присвоєнні іс-

²⁶ Ипатьевская летопись, Т. 2. Изд. 2. (Москва: Языки славянской культуры, 2001): 17.

²⁷ *Ibid.*, 462–463.

²⁸ *Ibid.*, 606.

²⁹ Арсеній Насонов, “Русская земля” и образование территории Древнерусского государства: историко-географическое исследование. Монголы и Русь: история татарской политики на Руси. (Санкт-Петербург: Алетея, 2002), 28, 33.

³⁰ Виталий Таланин, *Древнерусская доварязьская аристократия*. 4–17.

³¹ Див. зокрема: Василь Балущок, “Давньоруська народність”: що насправді ховається за терміном”, в *Україна: культура спадщина, національна свідомість, державність* 20 (2011): 72–83.

торичним постатям невластивих за джерелами предикатів. Так, київський князь Володимир Святославович у В. Таланіна – Володимир Руський³². Частину схожих прикладів розглянемо нижче.

Відверто “нафталінно”, продовжуючи тему “руського мира” в сюжеті рецензованих праць, звучать висновки В. Таланіна такого штибу: “Чи можна – суто за аналогією – провести зв’язок між тим, що Данило Романович все своє життя намагався знищити галицьких Нискиничів, досягши немалих результатів, з його західною орієнтацією? Саме цей його підхід призвів до того, що з 1325 р. його землі очолив поляк, а в 1340 р. – литовець, а впродовж 1349–1390 рр. Волинь і Галичина були частинами включені до складу Польщі. Історія, що не знає умовного відмінку, все ж дає нам право допустити, що при Володиславі Кормильчичі та його династії, або хоча б при Ростиславі Михайловичі, котрий повністю опирався на Нискиничів, Галицька і Волинська Русь повторили б долю Русі Владимиро-Суздальської, залишившись в єдиному загальноруському полі”³³.

Поставивши за мету дослідити генеалогію нащадків останнього древлянського князя (лише по ходу справи незрозуміло – древлянський він чи *руський?*), В. Таланін мусів би чітко розібратися з іменословом, який, як він вірно каже, мав би час від часу успадковуватися у такому “поважному роді”, якому, за словами “дослідника”, у 2015 р. виповнилося “<...> 1070 років від першої згадки в руських літописах. Більше того, цей рік є ювілейним, якщо вести відлік з VI ст.: у цьому випадку нашому родові виповнюється 1445 років (з чим, мабуть, варто було б привітати усіх представників цього розгалуженого сімейства – найдавнішого з усіх наразі відомих у Європі. – М. В.)”³⁴. Відтак і для умовних Нискиничів на рівні родової пам’яті, відчуття спорідненості й династичної належності мав би сформуватися свій властивий перелік імен із нечастим потраплянням до сусідів. На прикладі країн Європи, втім і земель Русі, це дуже добре “читається”. Адже, чомусь ім’я Хлодвіг та похідне від нього Людовик майже не покидає франкські (згодом французькі) землі. Так само і в сусідніх Рюриковичам країнах, де імена Гейза чи Бела властиві лише Арпадам, а Болеслав, Пшемисл – П’ястам і Пшемислідам. Втім, ім’я Нискині, як засвідчують приведені “істориком” таблиці, за кілька століть існування роду жодного разу в жодному із відгалужень не повторилося³⁵. Для “династії” із майже 1500-літньою, за словами В. Таланіна, історією, це щонайменше дивно.

Автор задля підсилення своїх аргументів неодноразово апелює до князівського походження імен деяких галицьких вельмож, яких він вважає представниками Нискиничів³⁶, при цьому покликаючись на авторитетні в академічному середовищі прізвища вчених³⁷. Серед промовистих – приклад боярина Володислава Кормильчича та його братів – Яволода і Ярополка, добре відомих з літопису *terminus ante quem* 1214 р., В. Таланін переконаний: “... важко не побачити того, що всі імена братів Кормильчичів – князівські, а відтак цей збіг унікальний”³⁸. В чому насправді унікальність, на перший погляд, незрозуміло, адже серед Рюриковичів імені Володислав не зустрічалося. Втім В. Таланін “знайшов” та “вдало” ідентифікував серед “князівської верхівки” X ст. його носія, яким, за словами “вченого”, був древлянський володар, занотований у договорі з ромеями від 944 р. на четвертому місці “<...> після великого київського князя Ігоря, його сина Святослава і дружини Ольги, а також племінника Ігоря”³⁹. Вже не кажучи про те, що приведені місце п’яте, а не четверте, Читач врешті не бачить ні тексту угоди, ні сучасної історіографії його вивчення⁴⁰, як це, до речі, і в багатьох інших випадках на сторінках “студій” В. Таланіна. Абсолютно незрозуміло чому, занотований в угоді Оульбь

³² Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 78.

³³ *Ibid.*, 117.

³⁴ Виталий Таланин, *Древнерусская доваряжская аристократия.* 146.

³⁵ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 207–211.

³⁶ *Ibid.*, 34.

³⁷ Анна Литвина и Федор Успенский, *Выбор имени у русских князей в X–XVI вв. Династическая история сквозь призму антропонимики.* (Москва: Индрик, 2006). 69.

³⁸ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 34.

³⁹ *Ibid.*, 34–35.

⁴⁰ Див. зокрема: Олександр Филипчук, *Studia Byzantino-Rossica. Експансія, війна та соціальна зміни.* (Чернівці: Книги-XXI, 2013), 240–252.

Володиславль⁴¹, з легкої руки автора раптом став не просто послом князя (sic!), в чому залишаються серйозні історичні та термінологічні сумніви, а й свого роду протошара майбутнього галицького боярина на рубежі XII–XIII ст. Одного лише збігу імен вкрай недостатньо, а генеалогічних “пропозицій”, які б “зв’язали” цих осіб “історик” звісно не навів. Відтак виникає справедливе питання, чому б автору не пошукати представників роду Нискиничів серед носіїв не тільки князівських, а й царських та імператорських імен, принаймні у середовищі волинського і галицького боярства⁴². Адже тут можна знайти чимало відвертих суперників волинських, чернігівських чи київських князів.

У цілому ж, “залізобетонним” доказом генеалогічної спорідненості взятих автором для дослідження осіб мали б стати, по-перше, чітка філіація або, по-друге, родове надання (у випадку князів – вотчина), навколо якого б “крутилося” сімейне життя впродовж десятиліть чи століть. Для підвладних Рюриковичам теренів відшукувати генеалогічний “цемент” у другому марно, бо феодалні відносини, що передбачали б успадковування землі членами одного роду невінценосного походження (а такими були всі, крім Рюриковичів), все-таки не набули класичних західноєвропейських форм, а носили свій властивий характер. Навіть на прикладі дуже специфічних Новгородської та Галицької земель такі випадки на сторінках літопису мають розмитий характер. Тут не склалося потужної традиції писемного підтвердження таких надань, де б, як це відомо на прикладі тієї ж Угорщини, чітко можна було простежити родинні зв’язки між кількома поколіннями власників того чи іншого поселення, а відтак – з легкістю вибудувати генеалогію роду та провести просопографічні студії.

Не кращим чином виглядає ситуація зі встановленням філіації, здавалося б, добре описаних у наративі еліт. На прикладі галицького боярства добре видно, що деякі з вельмож могли бути родичами, як, наприклад Гліб Поткович, відомий 1212 р., і Василь Глібович, занотований 1245 р.⁴³. Але жодного стовідсоткового підтвердження цьому ніде немає, а тому й стверджувати про це некоректно.

В. Таланін, натомість, пішов іншим шляхом. Проблема “дослідника” в тому, що більшу частину своїх “історико-генеалогічних студій” він супроводжує абсолютно неприйнятною ненауковою лексикою, частим використанням “умовного відмінку”, припущень та припущень, вибудованих на припущеннях, які “за мить” стають фактами, що додатково викриває брак його фахової підготовки. Наведемо кілька прикладів. Зокрема, “відтворюючи” якісь незрозуміло звідки взяті сюжети (бо ж відсутній покликання на джерело) втечі “... сина Олега *Віцого* до Моравії і відновлення її незалежності (наскільки можна зрозуміти з пасажу, після приходу до Паннонії угрів. – М. В.)”, В. Таланін вказує: “У якості дуже грубої робочої гіпотези можна вести мову про те, що, радше словацькі земля тяжіли до Русі після краху Моравської держави”⁴⁴. На підставі чого зроблені такі висновки, що таке наприкінці IX – на початку X ст. “словацькі землі” і “Русь” – абсолютно не зрозуміло. Так само незрозуміло, про збереження якої “руської ідентичності як народу і держави” після татарського лихоліття середини XIII ст. йдеться в одному з чергових висновків В. Таланіна⁴⁵, якщо принаймні у володіннях ще першої галицької династії Ростиславовичів, а згодом – королів Русі з династії Романовичів поступово набув поширення термін “галичани”, відомий починаючи з XII ст. і досі, з географією поширення на кілька теперішніх західноукраїнських областей (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська). Про яку руськість могло йтися й у випадку Новгорода, де місцеві еліти тривалий час послуговувалися терміном “словене”. Перелік локальних земельних ідентичностей, лише умовно пов’язаних з Руссю в широкому розумінні значення цього терміна можна продовжувати й далі.

Серед іншого, відстоюючи імовірну родинну належність бояр Кормильчичів початку XIII ст. до галицького воєводи Костянтина Сірославовича, відомого в оточенні князя Ярослава

⁴¹ Див. текст угоди: Іпатьевская летопись, 35.

⁴² Adrian Jusupović, Op. cit. 102–116, 139–142, 146–157, 180–192, 194–197, 202–204, 227– 228, 230–231, 243–267.

⁴³ Мирослав Волощук, Вказ. праця. 181.

⁴⁴ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 82.

⁴⁵ Ibid., 117.

Володимировича († 1187), В. Таланін пише: “Костянтин Сірославовича, – якщо він походить з Нискиничів, – відмовився воювати з князем Рюриковичем, що помагав князеві, вихованцеві Нискиничу та майбутньому авторові “Слова о полку Ігоревім”. Крім того, цей князь був прихильником Суздаля, а саме Суздаля в 1189 р. присягнули Володислав Кормильчич і князь Володимир”⁴⁶. Оминаючи недостовірність інформації про якусь буцімто присягу Кормильчичів суздальському князеві 1189 р., бо про неї немає жодного джерельного підтвердження⁴⁷, В. Таланін застосовує умовність при “встановленні” цього і не тільки цього “родинного зв’язку” неодноразово далі⁴⁸. Гіпотеза, що опирається на свою ж, нічим не підтверджену гіпотезу, часто оперту на власні попередні “дослідження”, – улюблений принцип ведення студій “вченого”. Відтак теза про Костянтина Сірославовича “якщо він походить з Нискиничів” через декілька сторінок миттєво й міцно “присвоює” Володиславові Кормильчичу патронім – Костянтинович, який не покидає того до кінця книги!⁴⁹.

Неможливість аргументувати свою думку за допомогою джерела стимулює автора до створення дуже ефемерних “логічних” умозаключень, позбавлених насправді здорового глузду. Серед промовистих прикладів – плутанина в титулах та урядах осіб, про яких він пише. Зокрема, констатує, що “... лише Володимир I (київський князь. – М. В.) був єдиним володарем на Русі, тому ніхто інший не міг наділити Емеріка (сина угорського короля Стефана I. – М. В.) руським титулом (*dux Ruizorum*. – М. В.)”⁵⁰, автор засвідчує власну некомпетентність у буквальному перекладі словосполучення. Воно має значення “герцог русі” (*sic!* – Gen. Pl.), а не “герцог Русі”, як переконаний В. Таланін. Військові підрозділи з числа русів – звичне явище для багатьох країн Європи IX–XII ст., причому добре вивчене у деяких з них⁵¹. У випадку з Емеріком маємо один із прикладів⁵². Відтак будь-які подальші інсинуації на тему надання йому “руського титулу” великим київським князем Володимиром виглядають відверто смішними хоча б за відсутності задокументованих фактів такої практики в землях Рюриковичів.

Абсолютно ідентичним за змістом перекладу є сюжет про князя Лотка, котрий 1338 або 1339 р. прибув на зустріч з угорським королем Карлом Робертом до Вишеграда. Титул, згаданий у Дубницькій хроніці XV ст., – *dux Ruthenorum* – В. Таланін переклав “князь Руський”⁵³, хоча насправді знову ж маємо справу з “князем русі” (Gen. Pl.). Далі, намагаючись знайти цього чоловіка в актах династії Анжу, “вчений” спершу ідентифікує його племінником угорського вельможі Міки, сина Латки (*Myko filius Lathka*)⁵⁴, котрий *a priori* не міг володіти герцогським чи князівським титулом *dux*, властивим лише представникам керівної династії, а дещо згодом – “сином графа Володислава, сина Іванки”⁵⁵. Тобто означений терміном *dux*, за логікою “історика”, народився у графській сім’ї. Оминаючи некоректність вживання автором терміна *граф* (зустрічається в тексті дев’ять разів⁵⁶) до історії середньовічної Угорщини, котрій властива інша місцева урядова номенклатура (*comes*)⁵⁷, зазначимо, що навіть найсильніші противники короля Карла Роберта на початку XIV ст., такі як Матвій Чак Тренчанський, не могли собі дозволити самовільно присвоїти титул, який за правом їм не міг належати. Тому

⁴⁶ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 37.

⁴⁷ Ипатьевская летопись. 662–663.

⁴⁸ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 38, 48, 60–61, 64, 69–72, 83, 100 і т. д.

⁴⁹ *Ibid.*, 201.

⁵⁰ *Ibid.*, 79.

⁵¹ Див. наприклад: Олександр Филипчук, “Руси серед “військ народів” у Візантії IX–XI ст. найманці та союзники” (Автореферат канд. дис., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2010), 20.

⁵² Мирослав Волощук, “Русь” в Угорському королівстві. 104–106. В. Таланін натомість вказав, що ми цієї теми торкалися на с. 103–111 (Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 79), що не відповідає дійсності.

⁵³ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 121–122.

⁵⁴ *Ibid.*, 131.

⁵⁵ *Ibid.*, 166.

⁵⁶ *Ibid.*, 132–133, 138–139, 147.

⁵⁷ Мирослав Волощук, “Русь” в Угорському королівстві. 129–130.

спроба В. Таланіна вийти за межі йому ж відомих гіпотетичних (*sic!*) версій походження князя русі Лотки⁵⁸, авторами яких є Мирон Кордуба, Л. Войтович і Олег Мазур, не має елементарної як джерельної, так і методологічної бази.

Абсолютно недолугими на цьому тлі виглядають висновки “історика”: “<...> князь Руський. Цей титул вже кілька разів зустрічається нам під час нашого викладу: 1) герцог Русі (при цьому, через кілька сторінок титул Лотки *dux Ruthenorum* В. Таланін називає графським⁵⁹, а на с. 166 – князівським⁶⁰. – М. В.) Емерик, син Стефана I Угорського; донька князя Русі Вишеслава В’ячеславівна; 3) Володислав Руський, Костянтинович-“кормильчич” (у випадку з останнім “історик” мав би допустити, що в обох латиномовних записах про боярина від 1218 та 1232 рр. пропущено титул *dux*, бо інакше усіх відомих з угорських джерел носіїв предикату *Ruthenus*, яких з XI ст. відомо щонайменше 27⁶¹, слід було б зарахувати до Нискиничів або їхніх родичів. – М. В.). В усіх випадках, як ми пам’ятаємо, ці специфічні титули стосувалися представників роду Нискиничів або – у випадку з королевичем Емериком – давались як почесне найменування некровному родичеві Нискиничів”⁶².

“Плавання” в питання титулатури князів Русі та сусідніх їм володарів набуло певної ще сумнішої квінтесенції, коли В. Таланін назвав Данила Романовича від 1253 р. “королем Галичини”, що, на його думку, рівнозначне титулу “короля Русі”, натомість племінника того і головного суперника у боротьбі за Галич Ростислава Михайловича – “титулярним королем Галичини”. При цьому, як бачимо, його “фаховий коментар” супроводжується покличами на Л. Войтовича та М. Волощука⁶³, хоча, по суті, автор абсолютно не знає і не розуміє історії формування, специфічності застосування на практиці і успадкування упродовж XIII–XIV ст. титулів типу “*Galitiae Lodomeriaeque Rex*”, “*Galitiae Rex*”, “*Galiciae Regina*”, “*Galitiae Dux*”, “*Galiciae Ducissa*” “*Russiae Rex*”, “*Russiae dominus*” і ін. Не відомі В. Таланіну й спеціальні студії до теми Дюри Гарді⁶⁴, Олександра Головка⁶⁵, М. Волощука⁶⁶ та ін. Автор абсолютно не володіє проблематикою, не знає відповідних пам’яток дипломатики і сфрагістики, в яких відтворені окреслені титули⁶⁷. В. Таланіну невідомо, що колишній галицький князь Ростислав Михайлович після остаточного переїзду до Угорщини 1245 р. став господарем (*dominus*), а не баном (*banus*) Мачви⁶⁸.

І, врешті, своєрідним підсумком “робочих гіпотез” В. Таланіна є “концепція” “... виникнення Болоховської землі як політичної одиниці, а також <...> її незалежності як від Києва, так і від Волині”⁶⁹. В її основі “думка” про те, що “... ми повинні бачити в Болоховській землі дер-

⁵⁸ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 123–134.

⁵⁹ *Ibid.*, 134.

⁶⁰ *Ibid.*, 166.

⁶¹ Мирослав Волощук, “Русь” в Угорському королівстві. 393.

⁶² Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 122.

⁶³ *Ibid.*, 116, 171.

⁶⁴ Дюра Гарди, “«Rex Ruscie» olim «Rex Gallicie»” в *Дрогоичинь 1253. Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича.* (Івано-Франківськ, 2008), 37–49.

⁶⁵ Олександр Головка, “Некороновані і короновані королі Південно-Західної Русі”, *Княжа доба: історія і культура* 9 (2015) 183–216.

⁶⁶ Мирослав Волощук, Королі Русі з династії Рюриковичів XI–XIII ст. *accessed September 4, 2017, http://likbez.org.ua/ua/koroli-rusi-iz-dinastii-ryurikovichej-xi-xiii-vv.html.*

⁶⁷ Пор. наприклад: Олег Купчинський, *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти.* (Львів: Наукове Товариство імені Шевченка, 2004). 229–356; Олег Однороженко, *Родова геральдика Руського королівства та руських земель корони Польської XIV–XVI ст.* (Харків: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2009). 23–31; Imre Takács. *Az Árpád-házi királyok pecsétjei.* (Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2012). 192 etc.

⁶⁸ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 109, 123. Пор.: Ѓура Харди, “О пореклу мачванског “бана” Ростислава Михайловича”, *Споменица Историјског Архива “Срем”* 2 (2003): 15–32; Его же. “Ростислав Михайлович “Dominus de Machou””, *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca*, 6, 1 (2006): 59–70.

⁶⁹ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 101.

жавне утворення, очолюване кимось із Нискиничів <...> в такому випадку, якщо ми продовжуємо дотримуватися думки про те, що Болоховську землю очолював якийсь Нискинич, нам варто або ж вигадати невідомого Нискинича (чим, як ми твердо переконані, автор займається у своїх, опублікованих в державних вищих навчальних закладах України книгах. – М. В.), як кажуть, “з повітря”, або вважати його невідомим”⁷⁰. Відтак походи короля Данила Романовича проти болоховських князів 1255–1256 рр. автор пояснює намірами остаточно позбутися опозиції збоку місцевих Нискиничів⁷¹. При цьому В. Таланін не тільки відкидає версію Л. Войтовича про можливий намір Романовичів через розгром болоховських князів ослабити, а може й позбутися впливу Чингізидів, а й забуває, що всі військові кампанії короля Русі упродовж середини – другої половини 50-х рр. XIII ст. головню відбувалися проти сусідніх нехрещених *gentes*. Такими були не лише прибалтійські ятвяги, жемайти, литовці, пруси тощо, а й частково мешканці Болоховської землі, що підтверджено останніми археологічними та історичними дослідженнями⁷². Йшлося, головню, про участь Романовичів у серії дрібних хрестових походів, ініціаторами яких були римські папи та Тевтонський орден.

Змістове наповнення, сюжетна лінія

При реконструкції біографії Володислава Кормильчича, якого автор приписав до *князів* (*sic!*) з роду Нискиничів, В. Таланін так і не дав *ключової*, як ми переконані, відповіді на питання: чому факти так званого “вокняження” (тільки і виключно в рецепції волинського літописця!) відомі *лише* з історії Галицької землі першої половини XIII ст. (нагадаємо – на загал ворожої династії Романовичів), на відміну від Новгородської (з усіма її ворогами, головню з числа князів владимиристо-суздальських, чії нащадки чували над переписуванням так званих південних літописних зводів наприкінці XIV–XVI ст.), де князівська влада виглядала ще номінальнішою, а літописання збереглося незрівнянно краще. Адже, за “логікою”, якою так часто послуговується “вчений”, Нискиничі, мабуть, давно мусіли б перетворити Новгород на власний князівський осідок, не підпускаючи туди Рюриковичів, бо мали усі необхідні для цього умови й ресурси. Тому гідними подиву на цьому тлі є висновки “вченого” про те, що “<...> перший прецедент в руській історії, коли Рюриковичі були скинуті, страчені, а князівство очолив не Рюрикович, відбувся в Галичі”⁷³, бо насправді все це мало б ще раніше відбутися в Новгороді.

Патроніми, предикати, прізвиська. Не може відповідати дійсності припущення В. Таланіна про походження предиката галицького боярина Івана Халдеевича, згаданого 1146 р., за буцімто заняттям його батька – учасника архієрейської хіротонісанії⁷⁴. Про це свідчать пізня християнізація місцевого населення (не раніше кінця XI ст.) і завершення спорудження кафедрального собору Успіння Пресвятої Богородиці (перша письмова згадка у 1157 р.)⁷⁵.

Немає жодних підстав, як це слушно встановив Д. Домбровський, називати князя Мстислава Мстиславовича *Удатним*⁷⁶. Втім, здається, автор цілковито ігнорує таку пораду⁷⁷, як і у випадку із галицьким боярином, наближеним до двору Арпадів, – Судиславом, якого “історик” вперто називає Бернатовичем⁷⁸. При цьому В. Таланіну знайомі наші підсумки з даного питання, де наведені різні можливі версії походження галицького вельможі та історія спростування міфу про його так званий патронім “Бернатович”⁷⁹. Немає нічого спільного з реальністю приписана нам (як свідчать цитати за В. Таланіном) теза про патронім галицького боярина Володислава

⁷⁰ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 103.

⁷¹ *Ibid.*, 117–118.

⁷² Олександр Баженов, *Історія та культура Середнього Подністрів'я IX–XIII століть. Монографія.* (Кам'янець-Подільський: ПП “Медобори–2006”, 2009), 216–217, 219–222.

⁷³ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 103.

⁷⁴ *Ibid.*, 54.

⁷⁵ Богдан Томенчук, *Археологія некрополів Галича і Галицької землі. Одержавлення. Християнізація.* (Івано-Франківськ: Гостинець, 2006). 92–112.

⁷⁶ D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów.* 506–512.

⁷⁷ Виталий Таланін, *Древнерусская доваряжская аристократия.* 60, 63, 65, 83; Его же. *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 82–89, 91–96, 98, 100–101, 103, 110, 154.

⁷⁸ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 20, 91–92, 96, 99–100, 111–112.

⁷⁹ Мирослав Волощук, “Русь” в Угорському королівстві. 284–301.

Кормильчича – Костянтинович⁸⁰, а також, наче Доброслав Суддич та Богомир з роду Лудан – одна і та ж особа⁸¹. У спеціально виокремленому шостому розділі власної книги під назвою “*Disputatio*” ми запропонували імовірну реконструкцію родоvodu боярина Судислава⁸². В. Таланін, складається враження, нашу монографію (як і праці інших учених) читав, м’яко кажучи, дуже неухважно, інакше б, серед іншого, сандомирського каштеляна Суліслава Бернатовича, відомого за літописними подіями 1210/1211 р., ніколи б не сплутав із боярином Судиславом, водночас не приписуючи тому походження від “... якогось сандомирського католицького священика, присутнього в Галичі ще в 1188–1189 рр.”⁸³, про що в нашій монографії немає ні слова⁸⁴.

Просто чимось неймовірним з точки зору іменослова виглядає спроба уподібнити ім’я (а за В. Таланіним – псевдоніма) боярина Держикрая з поняттям “Самодержець”, а відтак “породичати” того з боярином Володиславом Кормильчичем⁸⁵. Звісно, що автор, мабуть, навіть не підозрює, що ім’я Держикрай залишалося доволі поширеним у землях П’ястів і принаймні один із них – сандецький каштелян *Dirsicraus* або *Dirsicrag* двічі фігурує впродовж 1228–1229 рр. без будь-якого підтексту на “самодержаві” в оточенні вбитого наприкінці 1227 р. краківсько-сандомирського князя Лешека Білого вдови Гримислави⁸⁶. Хоча, за “логікою” В. Таланіна, було б непогано і котрогось з таких “польських” Держикраїв “приписати” до династії Нискиничів.

Припущення В. Таланіна про угорського короля Белу I – покровителя Волині у 1063 р.⁸⁷ бездоказове через відсутність жодного джерельного підтвердження. Оповідаючи про зв’язки галицько-волинського князя Романа Мстиславовича з імператорською родиною в Константинополі автор плутає династію Комнінів з Ангелами⁸⁸. Розповідь про узурпацію боярином Доброславом Суддичем Коломийської волості містить пасаж про місцеві “соляні копальні”, що не відповідає дійсності, оскільки у довколишніх краях сіль виготовляють через виварювання соляної ропи⁸⁹, а не, як це, наприклад, відбувалося свого часу в околицях Кракова, зокрема у Велічці. Грубою помилкою, що повторюється кілька разів, є запис про втечу вдови Ростислава Михайловича, доньки угорського короля Бели IV Анни в 1270 р. “до Польщі”⁹⁰. Насправді,

⁸⁰ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 25. Пор. приведений автором сюжет з нашими дослідженнями (Мирослав Волошук, “Русь” в Угорському королівстві. 153–154), а також змістом спеціалізованих статей, присвячених боярину Володиславові (Мирослав Волошук, “«Вокняжение» галицьке Володислава Кормильчича (1210–1214 рр., з перервами): міфи та реальність” *Вісник Прикарпатського університету. Серія Історія* 15 (2009): 38–48; Його ж. “Володислав Кормильчич: венгерська бытність 1214–1232 гг.”, *Древняя Русь. Вопросы медиевистики* 3 (37) (2009): 19–20), до слова, про які В. Таланін знав.

⁸¹ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 113. Пор.: Мирослав Волошук, “До питання про етнічне та соціальне походження Судислава (Бернатовича?)” *Прикарпатський вісник Наукового товариства ім. Шевченка* 1 (1) (2008): 135; Його ж. “Судислав de genere ludan. Спроба генеалогічно-біографічної реконструкції”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 260, 1 (2010): 265, 267; Його ж. “Доброслав Суддич: спроба біографічного нарису” *Карпати: людина, етнос, цивілізація* 2, (2010): 20–31.

⁸² Мирослав Волошук, “Русь” в Угорському королівстві. 356.

⁸³ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 112.

⁸⁴ Пор.: Мирослав Волошук, До питання про етнічне та соціальне походження Судислава (Бернатовича?). 137–139; Його ж. Судислав de genere ludan. 269–270.

⁸⁵ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 87.

⁸⁶ Myrosław Wołoszczuk, “W kwestii obecności Rusinów na dworze księżnej Grzymisławy – wdowy (1227–1258) po księciu krakowsko-sandomierskim Leszku Białym” w *Tractu temporis. Ludzie – regiony – fakty. Księga jubileuszowa dedykowana Dr hab. Prof. UŁ Tadeuszowi Nowakowi.* (Łódź, 2016).

⁸⁷ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 75.

⁸⁸ Ibid., 90. Пор. наприклад: Александр Майоров, *Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешне-политических и культурных связей XII–XIII вв.* (СПб.: ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2011). 193–410.

⁸⁹ Старожитності Гуцульщини: Джерела з етнічної історії населення Українських Карпат. Каталог пам’яток історії та культури: у 2 т., ред. кол. М. Волошук, І. Кочкін, М. Кугутяк (голов. ред., кер. авт. кол.) [та ін.]. (Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2011), 2: Городища, замки, осередки солевидобутку, давні транскарпатські шляхи (авт. М. Волошук, І. Кочкін, М. Кугутяк [та ін.]), 154–249.

⁹⁰ Виталий Таланин, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 127.

ducissa Galiciae, таємно викравши королівські регалії та священні реліквії, між 3–21 травня того року відправилася до Праги, де й перебувала певний час при дворі своєї доньки, чеської королеви Кунегунди і її чоловіка Пшемисла II Оттокара⁹¹.

Вартим окремої уваги є спроба В. Таланіна “приписати” кількох ідентифікованих в угорському дипломатичному матеріалі як *dictus Orrus* до представників династії Нискиничів. Автор, використавши новітній корпус регест періоду правління Анжу, а також наші з даної теми напрацювання, не врахував однієї дуже важливої деталі, на яку вказували його попередники ще з початку ХХ ст. *Dictus Orrus*, або *dictus Orros* ще упорядниками “Угорського дипломатичного словника” Іштваном Самотою і Дьюлою Золнаї трактувалися, радше, як “прозвані Носатими”⁹², адже угорською “*orr*” – “ніс” (інше значення – Глумливі або Злостиві). Йдеться про латинсько-угорську конструкцію предиката, відомого від початку ХІV ст. Бути на 100% впевненими в зіпсованому етнічному означенні таких (а тим більше у якійсь ефемерній династичній належності до не менш ефемерних Нискиничів), за відсутності серйозних додаткових доказів, не можна, що ми й додатково підкреслили в угорськомовній розширеній і доповненій версії власної книги “«Русь» в Угорському королівстві (ХІ – друга половина ХІV ст.) суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції”⁹³. Відтак будь-які моделювання імовірної належності ідентифікованих в угорських актах *dictus Orrus* не те що до умовно “руського світу”, а роду Нискиничів не витримують жодної критики, навіть не конкретизуючи перенасичений тотальною некомпетентністю подальший “докладний розбір польотів” В. Таланіним з вказаної тематики⁹³.

Спроби визначення “істориком” місць проживання руських поселенців Угорського королівства також сповнені подиву гідних “висновків”, при абсолютному ігноруванні фактів, наведених у джерелах. Не маючи з об’єктивних причин змоги “розібрати” кожен сюжет, звернемо увагу на спішського списоносця Миколу, сина Рутена, відомому за актами 1273 та 12 червня 1298 рр.⁹⁴ Його родовий маєток занотований у місцевості *Zeek*, яку В. Таланін із незрозумілих причин “переніс” до села Сиг у повіті Селаж (Румунія)⁹⁵. При цьому “вчений” мав би пояснити, як і коли особливий за своїм статусом списоносець зі Спіша опинився у Трансільванії, і чому неправі історики, які серед іншого локалізували *Zeek* у селі Гозелець округу Попрад Пряшівського краю на Словаччині або іншій співзвучній місцевості, але аж ніяк не в землях теперішньої Румунії⁹⁶. Втім жодних аргументів від автора немає!

Історіографія теми, цитування істориків

Безперечно, наукової етики та фаховості будь-якому дослідженню на історичну тематику, а тим паче – з генеалогії чи просопографії, додає коректне цитування із широким переліком праць, вжитих під час підготовки праці. Втім, як на настільки претензійну тему, список використаних автором джерел та літератури до теми, наприклад, “Руської та русько-угорської знаті Х–ХV ст.” доволі незначний – 204 позиції, з яких джерел – 101. При цьому ми не маємо певності, що В. Таланін особисто бачив деякі із приведених у списку видань, зокрема двотомний “*Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*” за редакцією трнавського професора

⁹¹ Див. з останнього: Мирослав Волощук, “Животворящий Хрест Господа нашого Ісуса Христа в історії середньовічного Галича (на маргінесі студій Ельжбети Домбровської та Олександра Майорова)” в *Галич: збірник наукових праць* 1. (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2016), 45.

⁹² Magyar oklevél-szótár régi oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye, ed. I. Szamota; szer. Gy. Zolnai. (Budapest: Kiadja Hornyánszky Viktor könyvkereskedése, 1902–1906), 714, 716.

* Завершення перекладу заплановане на 2018 рр.

* Завершення перекладу заплановане на кінець 2017 – початок 2018 рр.

⁹³ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать Х–ХV вв.* 134–150.

⁹⁴ Мирослав Волощук, “Русь” в *Угорському королівстві*. 191–193.

⁹⁵ Виталий Таланін, *Русская и русско-венгерская знать Х–ХV вв.* 158.

⁹⁶ Miloš Marek, *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*, (Martin: Matica slovenska, 2006), 235; František Žifčák, “K identifikácii najstarších kopijnických rodín” v *K stredovekým dejinám Spiša*. (Stara Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum, 2003), 43; Matin Homza, “Ku genéze spišských kopijníkov” *Historický zborník* 1–2 (2006): 22.

Ріхарда Марсіні, двічі цитований за посередництвом нашої монографії⁹⁷. У випадку, як ми переконані, самостійного ознайомлення із цим фундаментальним збірником документів кількість прямих цитат і витягів була б незрівнянно більшою. Абсолютно зайвими в тексті є просторі цитати істориків, часто обсягом до однієї, півтора сторінок⁹⁸.

Можна було б старанно перелічити невраховані В. Таланінім десятки робіт як вітчизняних, так і зарубіжних істориків: О. Головка, Марти Фонт (статі котрої, судячи з поклику 562 на с. 177 однієї зі своїх книг, автор не знає⁹⁹), Мартіна Гомзи, Маріуша Бартницького, Дюри Гарді, Наташі Прохазкової, Віталія Нагірного, А. Юсуповича, а також археологів – Юрія Лукомського, Богдана Томенчука, Ігоря Ковалю, що торкаються лише історії Галицької землі. Втім, докладне вивчення “наукового доробку” “вченого” свідчить радше про вибірковий вжиток поверхнево опрацьованих матеріалів, непотрібність використання всього історіографічного спадку до теми, а також надто довільне інтерпретування авторських висновків учених.

І хоча в одній із робіт В. Таланіна можна зустріти такі слова: “... У кожному випадку ми не вважаємо наше дослідження, як кажуть, “істинною в останній інстанції”, натомість розглядаємо його цілком дискусійною спробою побудови додаткового відгалуження генеалогічного дерева роду Нискиничів...” після вищенаведених доволі лаконічних критичних міркувань, вони виглядають комічними, бо, дійсно, для повноцінної відповіді на “твори” В. Таланіна слід було б написати окрему, доволі об’ємну книгу, на яку, як ми тепер бачимо, з одного боку, шкода дорогоцінного наукового часу, а з іншого, судячи з методик роботи “вченого” з джерелами та історіографією, немає певності у врахуванні ним висловлених нами зауважень.

Насамкінець варто було б порадити ректоратові Державного вищого навчального закладу “Запорізький національний університет” та керівництву відповідних “гуманітарних” структурних підрозділів ближче ознайомитись із “творчістю” свого працівника з метою все ж запобігання “множенню” подібних “наукових видань”, з якими, звісно, можуть ознайомитись й місцеві студенти, не готові через молодий вік відділити “зерно від полови” в запропонованих В. Таланінім “монографіях”.

REFERENCES

- Bazhenov, Oleksandr. *Istoriya ta kultura Serednyogo Podnistroya. Monografiya*. Kamianets-Podil'skyu, 2009. (in Ukrainian)
- Balushok, Vasył'. “«Davnyorus'ka narodnist'»: shcho naspravdi chovayet'sya za terminom”, *Ukrayina: kulturna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist'* 20 (2011): 72–83. (in Ukrainian).
- Balzer, Oswald. *Genealogia Piastów*. Kraków, 2005. (in Polish).
- Cetwiński, Marek. “Pochodzenie etniczne i wiedzy krwi rycerstwa śląskiego”, *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów* 1 (1981): 40–85. (in Polish).
- Dąbrowski, Dariusz. *Genealogiya Mstislavichey. Pervyye pokoleniya (do nachala XIV v.)*, Sankt-Peterburg, 2015. (in Russian).
- Dąbrowski, Dariusz. *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich* w Biblioteka Genealogiczna 6. Poznań, Wrocław, 2002. (in Polish).
- Dąbrowski, Dariusz. *Genealogia Mścislawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*. Kraków, 2008. (in Polish).
- Fylypchuk, Oleksandr. “Rusy sered «viys'k narodiv» u Vizantiyi IX–XI st.: naymatsi ta soyuznyky” (Avtoreferat kand. dys., Chernivetskyi natsional'nyy universytet imeni Yuriya Fed'kovycha, 2010. (in Ukrainian).
- Fylypchuk, Oleksandr. *Studia Byzantino-Rossica. Ekspansiya, vyna ta sotsial'ni zminy*. Chernivtsi, 2013. (in Ukrainian).
- Florek, Marek. “Osadnictwo grup ludności z terenu Węgier w Małopolsce i na Rusi Halickiej w XI–XIII w. w świetle źródeł archeologicznych i toponomastycznych”, *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich* (2006): 729–740. (in Polish).
- Hardi, Djura. “O poreklu machvanskog «bana» Rostislava Mychaylovycha”, *Spomenitsa Istorijskog Archiva “Srem”* 2 (2003): 15–32. (in Serbian).

⁹⁷ Віталій Таланін, *Русская и русско-венгерская знать X–XV вв.* 95, 113.

⁹⁸ *Ibid.*, 101–102.

⁹⁹ *Ibid.*, 177.

- Hardi, Djura. "Rostislav Mychaylovych «Dominus de Machou»", *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca*, 6, 1 (2006): 59–70. (in Serbian).
- Hardi, Djura. "«Rex Ruscie» olim «Rex Gallicie»", *Drohichyn 1253. Materialy Mizhnarodnoyi naukovoï konferentsiyi z nagody 755-i richnytsi koronatsiyi Danyla Romanovycha*. Ivano-Frankivsk, 2008, 37–49. (in Ukrainian).
- Homza, Matin. "Ku genéze spišských kopijnikov", *Historický zborník 1–2* (2006): 13–35. (in Slovakian).
- Horovenko, A. "Blesk i nishcheta genealogiyi. rec. *Genealogiya Mstislavichey. Pervyye pokoleniya (do nachala XIV v.)*, per. s pol'skogo i vstup. slovo k russ. izd. K. Y. Yerusalimskogo i O. A. Ostapchuk. Sankt-Peterburg: Dmitriy Bulanin, 2015: 880. (STUDIORUM SLAVICORUM ORBIS; vyp. 10)", *Valla* № 2 (3). (2016): 110–134. (in Russian).
- Holovko, Oleksandr. "Nekoronovani i koronovani koroli Pivdenno-Zachidnoyi Rusi", *Kniazha doba: istoriya i kultura* 9 (2015): 183–216. (in Ukrainian).
- Janeczek, Andrzej. "Polacy i rusini na wspólnym pograniczu w XIV–XV w.", *Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie* (2000): 37–55. (in Polish).
- Jasiński, Kazimierz. *Rodowód pierwszych Piastów*. Warszawa, Wrocław, 1993, 5–39. (in Polish).
- Jasiński, Kazimierz. *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich* w Biblioteka Genealogiczna 3. Poznań, Wrocław, 2001. (in Polish).
- Jasiński, Kazimierz. *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, głodowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*. Kraków, 2007. (in Polish).
- Jusupović, Adrian. *Elity ziemi Halickiej i Wołyńskiej w czasach Romanowiczów (ok. 1205–1269). Studium prosopograficzne*. Kraków, 2013. (in Polish).
- Kupchyn'skyi, Oleg. *Akty ta dokumenty Galytsko-Volyns'kogo kniazivstva XIII – pershoï polovyny XIV stolit'. Doslidzhennya. Teksty*. Lviv, 2004. (in Ukrainian).
- Litvina, Anna i Uspenskiy, Fedor. *Vybor imeni u russkikh kniazeï v X–XVI vv. Dinasticheskaya istoriya skvoz' prizmu antroponimiki*. Moskva, 2006. (in Russian).
- Magyar oklevél-szótár régi okleveleken és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye*, ed. I. Szamota, szer. Gy. Zolnai. Budapest, 1902–1906. (in Hungarian).
- Mayorov, Aleksandr. *Rus', Vyizantiya I Zapadnaya Yevropa. Iz istorii vneshnepoliticheskikh i kulturnykh svyazey XII–XIII vv.* Sankt-Peterburg, 2011. (in Russian).
- Miloš, Marek. *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*, Martin, 2006. (in Slovakian).
- Nazarenko, Aleksandr. *Drevnyaya Rus' na mezhdunarodnykh putyakh. Mezhdisciplinarnyye ocherki kulturnykh, torgovykh i politicheskikh svyazey IX–XII vv.* Moskva, 2001. (in Russian).
- Nasonov, Arseniy. «*Russkaya zemlya*» i obrazovaniye territorii Drevnerusskogo gosudarstva: istoriko-geograficheskoye issledovaniye. *Mongoly i Rus': istoriya tatarskoy politiki na Rusi*. Sankt-Peterburg, 2002. (in Russian).
- Odnorozhenko, Oleg. *Rodova heraldyka Rus'kogo korolivstva ta rus'kykh zemel' korony Pol'skoyi XIV–XVI st.* Kharkiv, 2009. (in Ukrainian).
- Pauk, Marcin. "Nobiles Bohemie – ministeriales Austrie. Wzajemne relacje czeskiej i austriackiej elity możnowładczej pod rządami Przemysła Ottokara II", *Roczniki historyczne* 73 (2007): 107–118. (in Polish).
- Starozhymosti Hutsulshchyny. Dzherela z etnichnoyi istorii naseleण्या Ukrayin'skykh Karpat. Katalog pamyatok istorii ta kultury: v 2 t., redkol. M. Voloshchuk, I. Kochkin, M. Kugutiak (golov. red., ker. avt. kol.) [ta in.].* Ivano-Frankivsk, 2011, 2: Horodyshcha, zamky, oseredky solevydobutku, davni transkarpatski shlyakhy (avt. M. Voloshchuk, I. Kochkin, M. Kugutiak [ta in.]). (in Ukrainian).
- Takács, Imre. *Az Árpád-házi királyok pecsétjei*. Budapest, 2012. (in Hungarian).
- Talanin, Vitaliy. *Drevnerusskaya dovaryazhszkaya aristokratiya X–XVI vv. i yeye potomki: genealogicheskoye issledovaniye*. Zaporozhye, 2015. (in Russian).
- Talanin, Vitaliy. *Russkaya i russko-vengerskaya znat' X–XV vv.: istoriko-genealogicheskoye issledovaniye*. Zaporozhye, 2016. (in Russian).
- Tolochko, Aleksey. "Istoriya Rossiyskaya" *Vasiliya Tatishcheva: istochniki i izvestiya*. Moskva, Kyiv, 2005. (in Russian).
- Tomenchuk, Bogdan. *Archeologiya nekropoliv Halycha i Halytskoyi zemli. Oderzhavlennya. Khrystyanizatsiya*. Ivano-Frankivsk, 2006. (in Ukrainian).
- Voytovych, Leontiy. *Udil'ni kniazivstva Riurykovychiv i Gedyminovychiv v XII–XIII st.* Lviv, 1996. (in Ukrainian).
- Voytovych, Leontiy. *Kniazha doba na Rusi: portrety elity*. Bila Cerkva, 2006. (in Ukrainian).
- Voytovych, Leontiy. *Kniazivski dynastii Skhidnoyi Yevropy (kinec IX – pochatok XVI st.: sklad, suspil'na i politychna rol')*. Lviv, 2000. (in Ukrainian).

Voloshchuk, Myroslav. “«Vokniazheniye» halytske Volodyslava Kormylchycha (1210–1214 rr., zperer-vamy): mify ta realnist”, *Visnyk Prykarpatskogo universytetu. Seriya Istoryia* 15 (2009): 38–48. (in Ukrainian).

Voloshchuk, Myroslav. “Volodyslav Kormilchich: vengerskaya bytnost’ 1214–1232 gg., “Drevnyaya Rus””. *Voprosy mediyevistiki* 3 (37) (2009): 19–20. (in Ukrainian).

Voloshchuk, Myroslav. “Do pytannya pro etnichne ta sotsialne pokhodzhennya Sudyslava (Bernatovycha?)”, *Prykarpatskyy visnyk Naukovogo Tovarystva imeni Shevchenka* 1 (1) (2008): 117–145. (in Ukrainian).

Voloshchuk, Myroslav. “Dobroslav Suddich: sproba biografichnogo narysu”, *Karpaty: liudyna, etnos, cyvilizacia* 2 (2010): 20–31. (in Ukrainian).

Voloshchuk, Myroslav. “Sudyslav de genere ludan. Sproba genealogichno-biografichnoyi rekonstrukciyi”, *Zapysky Naukovogo Tovarystva imeni Shevchenka* 260, 1 (2010): 257–273. (in Ukrainian).

Voloshchuk, Myroslav. *Koroli z dynastii Riurykovychiv XI–XIII sm.* accessed September 4, 2017, <http://likbez.org.ua/ua/koroli-rusi-iz-dynastii-ryurikovichej-xi-xiii-vv.html>. (in Ukrainian).

Voloshchuk, Myroslav. “Rus’” v *Uhors’komu korolivstvi (XI – druga polovyna XIV st.): suspil’no-politychna rol’, maynovi stosunky, migracii.* Ivano-Frankivsk, 2014. (in Ukrainian).

Wołoszczuk, Myrosław. “W kwestii obecności Rusinów na dworze księżnej Grzymisławy – wdowy (1227–1258) po księciu krakowsko-sandomierskim Leszku Białym”, *Tractu temporis. Ludzie – regiony – fakty. Księga jubileuszowa dedykowana Dr hab. Prof. UŁ Tadeuszowi Nowakowi.* Łódź, 2018 (in print). (in Polish).

Voloshchuk, Myroslav. “Zhyvotvoriashchyy Khrest Gospoda nashogo Isusa Khrysta v istorii seredniovichnogo Halycha (na marginesi studiy Elzhbety Dombrovs’koyi ta Oleksandra Mayorova” *Halych: zbirnyk naukovykh prac’* 1, (2016): 35–67. (in Ukrainian).

František, Žifčák. “K identifikácii najstarších kopijnických rodín”, *K stredovekým dejinám Spiša.* (Stara Ľubovňa, 2003): 41–52. (in Slovakian).